

د فوائد فقير الله د قلمي نسخې يو خو پانې

An account of the Hand Written Script of the Faqeerullah

Karim Amir*

Abstract:

This paper discusses the poetic characteristics and style of the late Mian Faqeer Ullah's hand written account of poetry. This journal of the late Mian Faqeer Ullah was written and compiled in the fourth decade of the 18th century. Different accounts of the hand written compilations are discussed and tallied in this paper and the contents and poetic style of the poet are also narrated with relevant examples.

"فوائد فقير الله" رساله ميا فقير الله جلال آبادي (۱۱۹۵ ق مې) ليكلي ده. چې په پښتو ژبه منظومه ده. او د لنډ (خفيف) بحر مثنوي ده. چې ځنې شعرونه يې اته او ځنې يې اووه څپه ييز دي. دريمه او اوومه هجاوي يې عروضي خج (فشار) لري. (۱) د دې رسالې د ليكلو كال ۱۱۵۱ ق دى. د ربيع الثاني ۲۰ م ده چې له ۱۷۳۸ ۷ م اگست سره سمون خوري. (۲) دا رساله په دوو برخو كښې وېشل شوې ده، چې يوه يې فوائد دعا (۳۳۱ شعرونه) او بله يې فوائد دوا (۲۱۳ شعرونه) او د خاتمي (۵۱ شعرونه) لري. چې د ټولو شعرونو شمېر يې ۵۹۵ جوړيږي. (۳) دغه پښتو رساله يې څو ځله د سعادت خان د پښتو "كيمياي سعادت" په حاشيو كښې چاپ شوې ده. او زمونږ د ادبياتو ډېرې تذكرې په ځانگړي توگه د دغه ليكوال (ميا فقير الله) له دې رسالې څخه بې برخې پاته شوي دي. وروسته يې د عبدالشكور رشاد په سريزه د (فوائد فقير الله) په نامه په كابل كښې په ۱۳۵۹ ل كال كښې د ځانگړي رسالې په توگه د چاپ وړ ترلاسه كړاى دى. دغه چاپي متن استاد زلمي هيوادمل له څوارلس نسخو څخه برابر كړى چې دوولس (۱۲) چاپي او دوې (۲) قلمي نسخې دي.

* Lecturer Pashto Govt Degree College Loralai.

د فوائد فقيرالله تر اوسه چې کومې قلمي نسخې په پښتو ادبياتو کېښي ذکر شوي دي، هغه دادي:

(۱) د نصرت نسخه وه: چې د افغانستان د علومو په اکېډمۍ کېښي دا وخت خوندي ده. (۴) دا نسخه په ۱۲۳۲ ق کېښي کتابت شوې ده. د کتابت ځای يې کندهار دی. کاتب يې ملا نور محمد هوتک دی. چې د ملا حسن سيني (سين؟) د پاره يې ليکلې ده. د سر له خوا اووه نيم شعرونه نه لري. د پای له خوا بشپړه ده. په میان کېښي هم څو کنډوه لري، لکه ۴۷، ۵۹، ۶۵، ۷۱، ۹۲ مخونو وروسته يې پانې لوبدلې دي. د اسماء الحسنی شرح هم په کېښي راغلي ده.

(۲) د استاد رشاد د کتابتون نسخه: دا نسخه استاد خپله بنسولي ده. چې د سر او پای له خوا نيمگړې ده. او د کتابت نېټه نه لري. (۵)

د کومې نسخې چې زه دلته پېژندنه راوړم، هغه به د دې رسالې دريمه نيمگړې نسخه وگنيم. چې ماته يې څو پانې څرگندې شوي دي. دا نسخه د مولوي رحمت الله مندو خېل (ډوب) په کتابتون کېښي خوندي ده. چې يوه کاپۍ يې ماته د ده زوی عبدالعلي غورغښتي راکړې ده. په دې نسخه کېښي د (شرح اسماء الحسنی) هم ځنې شعرونه راغلي دي. "شرح اسماء الحسنی" د ميا فقيرالله جلال آبادي منظوم اثر دی. چې په کابل کېښي په کال ۱۳۵۹ ل د استاد زلمي هيوادمل په زيار چاپ شوی دی. (۶)

د فوائد فقيرالله دا نسخه د بلې نسخې په میان کېښي راغلي ده، کومه چې ۵۵ مخونه ده او له ۵۶ مخ څخه پيل کيږي. د پای له خوا نيمگړې ښکاري، د کومې نسخې په میان کېښي چې گنډل شوې ده، له دغو څو مخونو وروسته بېرته هغه نسخه ده. کومه چې په سر کېښي راغلي ده. او له ۶۲ مخ څخه تر ۹۴ مخونو پورې ده. دا نسخه پر څر کاغذ په توره سياهي باندې ليکل شوې ده. د کاغذ حالت بد نه دی او سر ليکونه يې په شنګر باندې ليکل شوي دي. خط يې نسخ دی. چې خوندور نه دی. خو په لوستلو کېښي گراني نه پېښوي. د کاتب نوم او د کتابت نېټه نه لري. خو د کاغذ له رويه تر يو نيم سل (۱۵۰) کاله پورې

عمر لري. دا نسخه داسې پيل شوې ده، زه يې په هغه ليک دود (املا) کښې دلته راوړم:

”بسم الله الرحمن الرحيم (په توره سياهي)، خواص السورة العشر (شنگرف)

اسناد الحمد لله. په حديث کښ هس وايي: باب درنخ کښ هسي ف
نمايي، د هر رنخ دپاره ياره، فاتح لوله دلداره- دا شافق ده دي مريض،
واروه اي صاحب عزيز، بل که مار څوک و خوري ياره، الحمد لوله مهربان.
پای يې داسې دی:

”ته پخواله شروع جان، درود وايه مهربان، پعدد درځله وايه، هم
فارغ چه شي نېک رايه، ميا فقير الله عفي عنه“

دا نسخه ټول اووه (۷) مخونه لري. چي په واره خط ليکل شوې ده.
هر سرليک په شنگرف ليکل شوی دی. او د هرې مصرعې وروسته څلور
پنځه سره ټکي لري. پر دې باندي پر هر مخ باندي وروسته د بل چا په خط
(بنايي مولوي رحمت الله مندو خپل) د مخ شمېره راغلي ده. او دا نسخه
له ۵۵م مخ څخه پيل شوې ده. او تر ۲۱ م مخ پورې رسېدلې ده. رکابونه
نه لري. (په دغه پورې په دغه خط ليکلي عربي نسخه يې لري) په هر مخ
کښې يې د کرنسو ترتيب سره بېل دی. لومړی مخ سم ليکل شوی دی. چي
ديارلس (۱۳) کرنسي لري. دويم مخ يې دوولس (۱۲) کرنسي لري. ځني
شعرونه د کاغذ پر يوه خوا او نيم پر بله خوا مخ لري. يعني دوه کالمه
غوندي يې ليکلي دي. چي د يوه کالم مخ سم او د دويم کالم شعرونه
کاغذ د سر له خوا کښته راوړل او بيا لوستل کيږي. دريم (۳) مخ کښې د
يوې برخې يوولس (۱۱) کرنسي او د بلې برخې اته (۸) کرنسي راغلي دي.
څلورم مخ يوه برخه دوولس (۱۲) او بله برخه اته (۸) کرنسي لري. په پنځم
(۵) مخ کښې يوه برخه دوولس (۱۲) او بله اووه (۷) کرنسي لري. شپږم (۶)
مخ يې سم ليکل شوی دی. چي يوولس (۱۱) کرنسي لري. اووم (۷) مخ يې
ديارلس (۱۳) کرنسي لري.

په دې نسخه کښې د شعرونو شمېر زما د شمېر له مخي ۱۲۹ دی. په
دې کښې د (فوائد دعا) د برخې ۸۳ شعرونه، د پنج گنج د برخې ۶
شعرونه، د (شرح اسماء الحسنی) د برخې ۴۰ شعرونه راغلي دي. دا

نسخه د (فوائد دوا) برخه نه لري. د (فوائد دعا) په برخه كښې د اسناد الحمد الله، اسناد ولاحول ولاقوة، سورة عم، والنازعات، عبس، اذالشمس كورت، اذالسماء النفطرت، هل اتك، سبح اسم، والسماء والطارق، والسماء ذات البروج، اذالسماء النشقت، ويل للمطففين، انا انزلناه، اقراء، والتين، الم نشرح، والضحي، والليل، والشمس، لاقسم، والفجر، لم يكن، اذالزلزالارض، والعاديات، القارعة، الهكم، والعصر، ويل لكل همزة، الم تركيف، لايلف قريش، اريت الذي، انا اعطينا، قل ياايهاالكفرون، تبت يدا، قل هو الله، قل اعوذ برب الفلق، قل اعوذ برب الناس، شعرونه راغلي دي. دغه ټول د سر ليك په ډول په شنكرف ليكل شوي دي. كوم مخونه چې دوه كالمه لري، د هغو په ميان كښې يې ليكلي دي، او شعرونه يې له يو او بلې خوا ورسره ليكلي دي. دغه رنگه د (دريبان پنج گنج) تر سر ليك لاندي شعرونه لري. د (شرح اسماء الحسنی) په برخه كښې د يابصير، يا حكم، يا عدل، يا جليل، يا كريم، يا صمد، يا مقتدر، يا منعم، يا رب، يا معصي (محصي؟)، يا صادق، يا ستار، شعرونه راغلي دي. په دې نسخه كښې د هر سر ليك تر شعرونو وروسته د (ميا فقير الله) يا (ميا صاحب) نوم راغلی دی. بل په دې نسخه كښې له هر سر ليك سره په حاشيه كښې په عربي ژبه هم سر ليك راغلی دی. لكه سورة عم ته (تنوير القبر) والنازعات ته (سلامت الايمان) عبس ته (للخلاص يوم القيامة) اذالشمس كورت ته (للظفر و دفع الخطر) او داسې نور راغلي دي.

د دې نسخې ليك دود (املا) په دې رنگ دی :

واروه (د واوره پر خای) خ (د چ پر خای) لكه چانه يې خانه ليكلي دي. سورت (د سورة پر خای) خ (د خ پر خای) لكه خله يې خله ليكلي دي. روخ (د ورخ پر خای) مخاطبه يا نسبتي (ه) يې ډېر خايونه نه شته، او (لمانه) له مانه دپاره (لخان) د (له خانه) دپاره، د له دپاره (ه) نه راوړي، بلکې په بل توري پورې يې گډ ليكلي دي. د (گ) دپاره (ک) راوړي. د (خ) دپاره (ز) راوړي، لكه (گرخي) يې (كرزي) راوړی دی.

په دې قلمي نسخه او چاپي (فوائد فقير الله) کښې چې کوم توپيرونه ماته خرگند شو، هغه داسې دي :

دا نسخه له بسم الله وروسته د (اسناد الحمد لله) په شعرونو پيل شوې ده. خو په چاپي نسخه (فوائد فقير الله) کښې يې نوم (اسناد فاتحه) او شعرونه يې پر ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰ شمېره باندې راغلي دي. په دې پسي د (اسناد ولا حول...) شعرونه راغلي دي. چې په چاپ (فوائد فقير الله) کښې پر ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳ شمېره باندې راغلي دي. له دې وروسته د (عم) شعرونه راغلي دي. چې په چاپ (فوائد فقير الله) کښې پر ۱۵۱ شمېره باندې دي.

د (والضحى) په سر ليک کښې دا شعر په چاپي نسخه کښې شته. چې په دې قلمي نسخه کښې نه دی راغلی :

يو مجلس کښې يې تمام کړه :: خپل مقصد پرې سر انجام کړه (۷)
په چاپي فوائد کښې له (لم يكن) وروسته (ويل لكل) راغلی دی. په دې قلمي کښې تر (لمن يكن) وروسته (ازا زلزلة الارض) راغلی دی. د (ويل لكل) دا شعر په چاپي کي:

بـد گويـان کـه دـي بـسـيـار وـي
چـي دـو يـ خـيـر سـتـا پـه رـوز گـار وـي (۸)
(په قلمي کښې) دويمه مصرعه (چي دوی خره په
روزگار وي) راغلي ده.

په چاپي کښې د دويم شعر اوله مصرعه :
د ويل لكل سورة ياره

له وزنه لوبدلې ده. په قلمي کښې داسې (د ويل لسورت ياره) راغلي ده. چې سمه هم ده.

د (القارعة) تر سر ليک لاندې په چاپي کښې دا مصرعه :
شل اووه ځله دلداره (په قلمي کښې) داسې (سل ځله او اووه دلدار)
راغلي ده.

د (الهاکم) تر سر ليک لاندې په چاپ کښې دريمه مصرعه داسې ده:

دوه ځل هره روځ ياره (په قلمي کښې) داسې (دري ځلي هره روځ دلدان) راغلي ده.

د (والعصر) په شعرونو کښې دويم شعر په چاپي کښې داسې راغلی دی :
دري ځل هره روځي ياره :: لوله ته همپش دلداره (۹)

(په قلمي کښې) په بل رنگ دی، چې داسې دی:

لس ځل خو وقت همواره :: چه درنځ ورکش دلداره

په چاپي کښې د (الم ترکيف) په شعرونو کښې دا مصرعه (که دبنمن غالب په تاوي) راغلي، چې په (قلمي) کښې د (په) پر ځای (پر) راغلی دی.

او دا شعر په چاپي کښې:

زرځل لوله مهربانه :: د عشا مغرب تر ميانه (۱۰)

(په قلمي کي) داسې راغلی، چې زما په خيال سم هم دغسې دی :

د عشا مغرب تر ميان :: در ځله لوله مهربانه

د (ارأيت الذي) په شعرونو کښې چاپي دريمه مصرعه داسې ده:

نه به شي محتاج وچاته (په قلمي کښې) داسې (ته به نه شي محتاج چاته) راغلي ده.

په چاپ (فوائد فقيرالله) کښې د (تبت يدا) په شعرونو کښې د دريم شعر لومړۍ مصرعه داسې ده :

اووه ځله تبت جانه (په قلمي کښې) داسې (لوله ته تبت اي جانه) راغلي ده. په چاپ (فوائد فقيرالله) کښې د (قل اعوذ برب الناس) په شعرونو کښې دا دوه شعرونه قلمي نسخه نه لري:

كل وسواس د تاله دله

ورک به شي بي تحمله

اسناد واره شه تمام

تر سين پوري اختتام (۱۱)

حوالي

- (1) رشاد، عبدالشکور، پوهاند، سریزه، فوائد فقيرالله، کابل چاپ
۱۳۵۹ ل، مخ 6.
- (2) هاشمي، عبدالقدوس، تقويم تاريخي، اسلام آباد چاپ دويم
۱۹۸۷ء، مخ ۲۸۸.
- (3) رشاد، عبدالشکور، مخ 7.
- (4) ايضاً، مخ 7.
- (5) ايضاً، مخ 7.
- (6) رضا، پروفيسر افضل، شهلا، مير نواز، پښتو کتابيات،
پېښور چاپ ۲۰۰۶ء، مخ ۳۵۷.
- (7) ايضاً، مخ ۳۲.
- (8) ايضاً، مخ ۳۴.
- (9) ايضاً، مخ ۳۲.
- (10) ايضاً، مخ ۳۷.
- (11) ايضاً، مخ 40.